

بازشناسی مفاهیم مسکن و سکونت بر اساس آموزه های اسلامی

احمد امین پور - استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.

رامین مدنی - استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.

حامد حیاتی* - دانشجوی دکتری تخصصی معماری اسلامی دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.

محمد علی دلداده - دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خرم آباد، لرستان، ایران.

چکیده

مفهوم مسکن براساس آموزه های اسلامی موضوعی است که در این مقاله مورد بررسی قرار می گیرد. سکونت، بیانگر برقراری پیوندی پر معنا بین انسان و محیط مفروض است که از تلاش برای هویت یافتن (به مکانی حس تعلق داشتن) ناشی گردیده است. از این رو، مفهوم سکونت همواره در طول تاریخ، ذهن اندیشمندان را به خود مشغول داشته است. این مقاله با هدف ساختارشناسی مفاهیم سکونت و مسکن از دیدگاه اندیشمندان و سپس از دیدگاه آموزه های اسلامی تنظیم گردیده و نگارندگان تلاش نموده اند که با استفاده از آموزه های اسلامی به جهت گیری های دین اسلام در زمینه مفهوم مسکن دست یابند. آموزه های اسلامی درباره معماری مسکن، ضوابط و معیارهایی را مطرح می کند که مسکن را در حوزه تک بنا تا مجموعه شهری پوشش می دهد و نقش مسکن و انسان را در توده های انسانی و مجموعه های ساختمانی تشریح می نماید. ماهیت تحقیق، استقرایی و براساس روش تحلیلی - توصیفی تنظیم گردیده است. نگارندگان در این مقاله براساس آموزه های اسلامی به ۲۵ حدیث از احادیث رسول خدا (ص) که مرتبط با ساخت سکونتگاه و فضاهای شهری هستند معطوف شده اند. سپس با استفاده از روش تحلیل محتوا معیارهای مؤثر بر کالبد و معنای مسکن و مکان یابی آن را به عنوان (کلان معیارها) و توضیحات وابسته آنها را به عنوان (خرد معیارها) استخراج و پیشنهاد نموده اند. معیارهایی چون طهارت، حریم، امنیت درونی و بیرونی مسکن، وحدت واحد همسایگی، قاعده لاضرر، سلسله مراتب، ظرفیت مادی و معنوی مسکن، وسعت زیاد مسکن، مکان یابی در محله اسلامی و همپیوندی با طبیعت، به عنوان معیارهای مؤثر بر کالبد و معنای مسکن در کلام پیامبر (ص) هستند. در پایان نیز نتایج حاصل از رعایت این معیارها در قالب سه دسته کلی روانی - اجتماعی، ساختاری - کالبدی و آموزشی طبقه بندی شده است. **واژگان کلیدی:** مفهوم سکونت، مسکن، روابط همسایگی، آموزه های اسلامی، پیامبر اسلام(ص).

Recognizing the implications of housing and residence based on Islamic teachings

Abstract:

Housing concept on the basis of Islamic teachings on this subject that will be discussed. Location represents a meaningful link between man and the environment given that the quest for identity (sense of place) arising been sent. Hence, the concept of residence Historically, the mind is preoccupied thinkers. This article aims at the structure of concepts of residence and housing from the perspective of scholars and from the perspective of Islamic teachings has been set. The authors have tried to use the teachings of Islam and the Islamic religious orientation in the field of housing. Islamic teachings housing architecture, criteria suggests that in a single building housing a municipal collection covers and the role of human habitation in the human body and describes building sets. The nature of the research, inductive and based on descriptive analytical method has been set. The authors of this paper is based on Islamic teachings of the prophet's hadith to 25 related to the construction of settlements and urban spaces have been paid. Using the content analysis method effective standards on housing and location-finding body and the meaning of it as (macro indicators) and their related comments as (micro-benchmarks) have proposed extraction. Criteria such as cleanliness, privacy, internal and external security, housing, neighborhood unity, rule, hierarchy, housing material and intellectual capacity, large area of housing, locating the Islamic community and interconnectedness with nature, as measures affecting the body and means housing in the words of the prophets. In the end, the results of psychological measures in this regard in three categories - social, physical and educational structural classified.

Key words: concept of living, housing, neighborhood ties, the teachings of Islam, the Prophet of Islam

اسلام آیین حق الهی است و آخرین و کامل ترین و بهترین دین در تامین سعادت بشری و جامع ترین دین در تامین مصالح دنیوی و اخروی انسان هاست. اسلام از ادیان و مکاتبی است که در محیط شهری نضج یافته و نسبت به شهرنشینی نظری کاملاً مساعد و تشویق آموز دارد، و از سویی دیگر نسبت به جمع و جماعت نیز التفاتی خاص دارد، بنابراین نمی تواند نسبت به موضوعات مختلف مرتبط با شهر و سکونتگاه بی تفاوت باشد (نقی زاده، ۱۳۹۰، ص ۲). اسلام از ابتدا تا به امروز یک دین شهری و مدنی به حساب می آید که به علت همین خصیصه خود، ساختار شهرها و سکونتگاه ها را باسازی و پیرایش کرد. اسلام دینی بود که در محیط حاصل از تقابل زیستی بین صحرا و شهر شکل گرفت و همین امر زایش آن را با تاریخی از شهرنشینی گره زده است (benet, ۱۵:۱۹۶۳-۱۶). در این مقاله، ابتدا مفاهیم مرتبط با سکونت به بحث گذارده شده است. سپس در ادامه به ساختارشناسی این مفهوم از دید اندیشمندان معاصر، و دیدگاه اسلام پرداخته شده است و در نهایت برخی از ویژگی های مسکن مطلوب، با توجه به یافته ها بیان شده است. به عبارتی دیگر این مقاله تلاش می نماید که با بهره گیری از آموزه های اسلامی، توصیه هایی که در آن محتوایی زیست مسلمانان و اصول معنایی و کالبدی مسکن مستتر است، را جستجو نماید. خداوند متعال یکی از اهداف بعثت انبیاء را زندگی و حیات در تمام ابعادش می شمارد (انفال، ۲۴). در قرآن کریم خداوند حضرت رسول اکرم (ص) را به عنوان الگوی جاودانه و (اسوه حسنه) معرفی نموده است. با توجه به آیه (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) در باب حجت و دلیل گفته اند معصوم قولش، فعلش و تقریرش حجت و اسوه اقتداء و متابعت است. هم در عقائد حقه و اصول دین و هم در اخلاق و صفات حمیده و هم در افعال، متابعت و اقتداء به رسول الله (ص)، بر امت واجب و لازم است

(طیب، ج ۱۳۷۸، ۱۰، ص ۴۸۹). بهترین الگو برای ما نه تنها در این میدان که در تمام زندگی، شخص پیامبر (ص) است (بابایی، ج ۱۳۸۲، ۳، ص ۶۰۱). آیه خطاب به جامعه اهل ایمان است که مسلمانان از سیره و روش رسول خدا (ص) پیروی و تاسی نمایند (حسینی همدانی، ج ۱۳، ۱۴۰۴، ق، ۷۵-۷۴). اندیشه و آموزه های اسلامی در باب شهر و مسکن دارای ویژگی های منحصر به خود است که حصول آنها می تواند سبب رسیدن به حیات طیبه^۱ و کمال مطلوب در فضاهای زیستی بشر و موقعیت توأمان مالی و معنوی شهروندان گردد (ساربانقلی، ۱۳۹۰، ص ۴۸). لذا در این مقاله ضمن جستجو در گفتار رسول خدا (ص) برای دست یافتن به اندیشه های پویای قابل استفاده در شهرهای اسلامی در دوران معاصر، بر شناخت و دسته بندی برخی از معیارهای مسکن مطلوب در جامعه اسلامی تاکید شده است.

ادبیات نظری

معنای لغوی مسکن

مسکن بر وزن مفعّل، اسم مکان از ریشه عربی «سکن» به معنای آرامش و سکون می باشد که به معنای محل آرامش و سکون است و در اصطلاح به مکانی می گویند که انسان در آن زندگی می کند. واژه مسکن یعنی جایی که آدمی در آن سکنی می گزیند تا به سکینه دست یابد و این همان تعریف خانه است. در واقع مسکن، همان خانه می باشد و هر دو یک مکان را معرفی می نمایند (بمانیان، ۱۳۹۱، ص ۲۰). در «فرهنگ لغت نامه دهخدا» معنای لغوی مسکن به معنایی چون: جای باش و خانه، منزل و بیت، سکونت و مقام، جای آرام معنا شده و در فرهنگ معین به معنایی چون «تسکین، تسکین دهنده، آرام کننده، دارویی که موجب آرامش و تخفیف آلام روحی یا جسمی است» معنا شده است. در رابطه با واژه مسکن واژه هایی بسیاری وجود دارند که مترادف با آن به کار می روند. واژه هایی نظیر «بیت، منزل، کاشه، سرا و...» به جای مسکن مورد استفاده قرار می گیرند. ریشه یابی این کلمات نشان می دهد

۱. سوره نحل آیات ۹۵ تا ۱۰۰ ناظر به مفهوم حیات طیبه قرآنی است. ضمن آنکه واژه قرآنی حَيَوةٌ طَيِّبَةٌ در آیه ۹۷ سوره نحل ذکر شده است.

جدول ۱. کلمات رایج مترادف با واژه «مسکن» در زبان فارسی با توجه به فرهنگ دهخدا؛ ماخذ نگارندگان.

بیت: محل بیتوته در شب.	جا: کلمه‌ای که مطلق مکان است	جای‌باش: سرا و منزل و مکان	جایگاه/ جایگه: مکان استقرار.
سرا: منزلگاه، بنای عالی و بارگاه.	دار: خانه، محل سکونت، مطلق درخت را گویند، شتر بسیار شیر دهند.	دهکده: خانه واقع در ده.	ربع: سرا و اطراف خانه فرود آمد نگاه.
کازه: خانه‌ای که به عنوان سایبان از تخته سازند.	شم: خانه زیرزمینی و کاروان سرا	قرارگاه: جای استراحت و آرامش.	کار: خانه داخل زمین و خانه ساخته شده از چوب و نی
کاشه: خانه‌ای که بر کنار کشت و زراعت سازند.	کاژه: منزل و مقام و کمینگاه صیاد.	کاشان: منزل زمستانی و کاشانه.	کاشانه: خانه کوچک و محقر آشیانه مرغان.
کهنبار: به معنای منزل و بیت و بارگاه	کاط: کاشانه و خانه کوچک و محقر.	کبس: خانه گلی	کد: یا کت به معنای تخت، ده و دهکده است.
مبآه: جای باش، منزل و جای آرامش	مابد: جا و مکان و مسکن.	مان: به معنای سرا و مسکن و ماندن از ریشه آن است.	مأوا: جایگاه جای بودن، جای سکونت و اقامت.
معان: جایگاه، جای باش و حیات	مئوا: جای آرام، قرارگاه و جای حیات	مطح: موضع و منزل، جای فرود آمدن.	مسکن: جای سکونت، جای باش و بقاء
منقله: منزل و فرود آمد نگاه.	مقام: اقامت و قیام و جای ایستادن است.	مکان: معنی مطلق جا، موضع بودن چیزی.	منزل: اقامت موقت، محل خوابیدن و آرامش.
موضع: جای، محل، مفهوم مطلق جا.	موقع: جای و جایگاه افتادن، جای واقع شدن چیزی		

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۰ پاییز ۹۴
No.40 Autumn 2015

■ ۴۹ ■

معنای لغوی برخی از این کلمات با یکدیگر تفاوت دارد ولیکن استفاده آن‌ها در بین عامه مردم معمول شده است. برای واضح تر شدن معنای این واژه‌ها معنای این کلمات در لغت نامه دهخدا مورد بررسی قرار می‌گیرد.

معنای اصطلاحی مسکن

مسکن از مهم‌ترین نعمت‌هایی است که تا آن نباشد دیگر امکانات برای بشر گوارا نخواهد بود. خانه، محیطی است که انسان می‌تواند از طریق آن اصلی‌ترین نیازهای فردی و اجتماعی خود را برآورده سازند. حضرت علی (علیه السلام) فرموده‌اند:

اَعْلَمُوا عِبَادَ اللَّهِ أَنَّ الْمُتَّقِينَ ذَهَبُوا بِعَاجِلِ الدُّنْيَا وَ آجَلِ الْآخِرَةِ فَنَسَّوْا كَمَا أَهْلُ الدُّنْيَا فِي دُنْيَاهُمْ وَ لَمْ يُشَارِكُهُمْ

از نظر اسلام، انسان باید در شرایطی زندگی کند که بتواند بهتر عبادت کند و خود را برای زندگی اخروی آماده نماید؛ این گونه نیست که فرد پرهیزگار حتماً باید در جایی تنگ و تاریک و محروم از امکانات زندگی کند. قرآن کریم آن لذتی را حرام کرده که آرامش را از آدمی می‌گیرد و برای او بدبختی و نگرانی به دنبال می‌آورد.

أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا الدُّنْيَا دَارٌ مَّجَازٌ وَ الْآخِرَةُ دَارٌ قَرَارٌ فَخُذُوا مِنْ مَمَرِكُمْ لِمَقَرِكُمْ (نهج البلاغه، خطبه ۲۰۳)؛ دنیا خانه عبور است، باید برای خانه دائمی وسیله و امکانات برداشت و از جای ناپایدار برای مکان جاویدان استفاده کرد.

با توجه به نیاز انسان به کسب آرامش درونی و امنیت اجتماعی، قرآن کریم مواردی چون همسر، شب، خواب و در مراحل بالاتر، ایمان و تقوای الهی را موجب آرامش دانسته (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۴، صص ۲۱۵-۲۳۶)، که بعضی از آنچه باعث آرامش انسان می شود در خانه وجود دارد (سوره مبارکه نحل آیه ۸۰) و بعضی دیگر وابسته به شرایط زمان و مکان بستر آنها در خانه شکل می-پذیرد.

مفهوم سکینه در خانه

با توجه به اهمیت وجود آرامش در خانه، پژوهشگران از زوایای متنوعی به آن پرداخته اند که در ذیل به برخی از آنها اشاره می نمائیم:

۱- خانه و نظام صلح و آرامش

اسلام دارای نظامی است که، خودسازی و صلح و آرامش درونی انسان با خود را، پایه و اساس سلامت و امنیت اجتماعی می داند. اهمیت این نظام که از خانه شکل می گیرد، در این است که هم پرورش استعدادهای کودک، در جهت تعالی او و جامعه در گرو تربیت صحیح اش توسط والدین بوده و هم، تکامل روحی اش در گرو احسان به دیگران و به خصوص به والدین قرار داده شده، زیرا پس از عبادت پروردگار اولین توصیه به این احسان می باشد (أصفی، ۱۳۸۵، صص ۹۰-۹۲).

۲- پیوند معنوی میان مسجد و خانه

در قلمرو معماری، خانه سنتی به نوعی گسترش و امتداد مسجد تلقی می شود به این معنی که سادگی و طهارت مسجد را استمرار می بخشد. فرشهایی که انسان با کفش بر آنها پا نمی نهد، پاکی آئینی شان که نماز و عبادت بر روی آنها را همچون فرشهای مسجد ممکن می سازد. «خلوت» اطاقهای سنتی خالی از مبلمان و عناصر فراوان دیگر، میان خانه و

مسجد پیوندی معنوی برقرار می نماید (نقره کار، به نقل از: نصر، ۱۳۸۴).

۳- مسکن اسلامی تسهیل کننده عبادت

با توجه به جایگاه تفکر و عبادت در آموزه های اسلام، «لازم است تا مسکن، به عنوان وسیله انسان، را در وظیفه بندگی و انجام عبادت یاری نماید، پس باید در این مسیر مشکلی فراهم نکرده و با کیفیات ویژه فضایی (صوری و ساختاری) خود انسان را کمک کند تا این عبادات را در کامل ترین و روحانی ترین صورت خود انجام دهد» (علی آبادی، ۱۳۸۴، صص ۱۰-۱۲).

۴- خانه مرکز انس و حرم خانواده

خانه ی مسلمانان با حیاط داخلی محصورش و از چهار جانب و یا باغ محصورش که در آن چاهی یا چشمه ای هست، باید مشابه این جهان باشد. خانه، حرم خانواده است و قلمرو حکمروایی زن که مرد در آن قلمرو، میهمانی بیش نیست. خانه اسلامی، به روی دنیا خارج کاملاً بسته است؛ و بدین گونه زندگی خانوادگی از حیات مشترک جدا و سوا گشته و فقط بالای آن به سوی آسمان باز است که آسمان از آن طریق، در پایین، در چشمه ی آب حیاط انعکاس می یابد (بورکهارت، ۱۳۷۶، ص ۱۸۹).

۵- خانه تصویری از جهان و هستی

خانه نمادی از خود (انسان) و تجلی گاه سنن فرهنگی آن جامعه تلقی می شود. خانه بر مبنای تصویری که انسان از جهان و هستی دارد، طراحی و ساخته می شود. اگر انسان تصور یک نظم متعالی مبتنی بر آرامش را از جهان در نظر داشته باشد، محل سکونت او، بازتابی از این اندیشه خواهد بود. انسان آرام و باطمأنینه، با طراحی و ساخت خانه سر پناهی برای آرامش دل خود پدید می آورد و در آن سکنی می گزیند (پورمند و ریخته گران، ۱۳۸۵، ص ۴۹).

بررسی مفهوم سکونت از دیدگاه اندیشمندان

مفهوم مسکن و سکونت همواره مد نظر اندیشمندان مختلف قرار داشته است. به طور کلی؛ آبادی،

فضاهای شهری، فضاها و نهادهای عمومی و خانه همراه یکدیگر، محیط کل یا محل سکونت (جایی که در آن سکونت به صورت طبیعی، مجتمع، عمومی و خصوصی شکل می‌گیرد) را به وجود می‌آورند. سکونت؛ بیانگر برقراری پیوندی پرمعنا بین انسان و محیطی مفروض است. در مبانی اسلامی و همچنین از نظر اندیشمندان دیگری چون، راپاپورت، هایدگر، گیفورد، شولتز و کوپر درباره این مفهوم نظراتی ارائه شده است. در ادامه این نظرات و عقاید، بررسی و تفاوت‌های آن‌ها با یکدیگر بیان می‌گردد. مفهوم و ساختار کلی سکونت از منظر آموزه‌های اسلام و دیگر اندیشمندان

مسکن مسلمان براساس نیازهایش دارای دو بعد است: یک بعد او به سمت نیازهای معنوی و بعد دیگر او به سمت نیازهای مادی حرکت می‌کند. مسکن اسلامی نیز فراتر از یک واقعیت عینی می‌باشد و با فطرت آدمی ارتباط دارد و پاسخگوی نیازهای اساسی مادی و معنوی است. به عبارت دیگر اصل، رسیدن به کمال مطلوب الهی است که در نهاد انسان‌ها فطرتاً وجود دارد، معمار و سازنده بنا در ساخت مسکن هدفی جز پرستش نداشته و این اشاره‌ای به آن که معمار مسلمان ساخت را امری آیینی می‌داند (سوره بقره، آیه ۱۲۷). در حقیقت اگر هدف از ساخت مسکن ارتقاء و کمال انسانی به سمت خدا باشد خدا نیز در این امر او را رهبری می‌کند (سوره حج، آیه ۲۶). خانه فارغ از ظواهر و پیرایه‌های آن، خواه کاخ باشد خواه کوخ، نعمتی الهی است که انسان را می‌بایست به ذکر الهی سوق دهد (اعراف، آیه ۷۴). خانه خود وسیله بوده و هدف محسوب نمی‌شود. اگر مسکن باعث دوری از یاد خدا و جایگاه انسانی باشد از ارزشی برخوردار نیست (توبه، آیه ۲۴ و سوره قصص، آیه ۵۸). در حقیقت معمار مسلمان با بهره‌گیری از هویت دینی و اعتقادی که محدود به زمان و مکان خاص نیست، فضایی را خلق می‌کند که بازتاب اندیشه‌های خویش باشد و به نیازهای درونی افرادی که در آنجا

زندگی می‌کنند توجه کند. به عنوان مثال مسکن سنتی همواره براساس عقاید مذهبی ساکنین آن خلق می‌شد و معمار مسلمان تا حد امکان به اصول، قواعد و روشهای احداث خانه در آیات و احادیث توجه می‌نمود و لذا اثری که خلق می‌کرد بر مبنای آن الگوها شکل می‌گرفت و همواره روح دینی در مسکن سنتی جریان می‌یافت (اخوت، ۱۳۹۰، ص ۶۷).

در اندیشه‌ی راپاپورت میل به اسکان گزیدن از ویژگی‌های زیربنایی رفتار انسان است. به گفته او مسکن تنها یک ساختار نیست بلکه نهادی است که برای پاسخگویی به مجموعه‌ای پیچیده از اهداف ایجاد می‌شود. هدف اصلی مسکن به وجود آوردن محیطی سازگار و منطبق بر روش زندگی انسان است. علاوه بر تأمین نیازهای فردی، مسکن باید قادر به برآورده ساختن نیازهای اجتماعی انسان نیز باشد (راپاپورت، ۱۳۸۲، ص ۶۴).

به گفته او خانه بیش از آنکه ساختاری کالبدی باشد نهادی است با عملکردی چند بعدی متأثر از اجتماع، فرهنگ، آئین مذهبی، اقتصاد و شرایط محیطی، و از آنجا که ساخت «خانه» خود امری فرهنگی است، شکل و سازمان آن نیز، متأثر از فرهنگی است که خانه محصول آن است. سنت محلی یا فرهنگی ارتباط مستقیمی با فرم‌های فیزیکی یک فرهنگ داشته و به عبارتی این دو لازم و ملزوم یکدیگرند (راپاپورت، ۱۳۸۲، ص ۶۸).

راپاپورت معتقد است که از گذشته‌های بسیار دور، خانه برای انسان چیزی بیش از سرپناه بوده و جنبه‌های معنوی و مذهبی در همه‌ی مراحل ساخت خانه تا استقرار در آن و استفاده از آن کاملاً مشهود است. همچنین به اعتقاد او عامل فرهنگ و درک انسان‌ها از جهان که شامل اعتقادات مذهبی، ساختار اجتماعی قبیله و خانواده، روش زندگی و همچنین شیوه ارتباطات اجتماعی افراد می‌باشد، نقش مؤثری در مسکن و سازمان تقسیمات فضایی آن داشته است (براتی، ۱۳۸۲، ص ۲۵).

در اندیشه‌ی هایدگر، «سکنی‌گزیدن به معنای در آرامش قرار گرفتن است. یعنی در حوزه‌ی آزادی در آرامش درون، هر چیز را در سرشتش حفظ می‌کند. ویژگی بنیادین سکنی‌گزیدن که سکونت را در کل گستره‌اش اشاعه می‌دهد، نگهداری و محافظت است» (هایدگر، ۱۳۸۱، ۹). هایدگر به مترادف بودن مفاهیم سکونت و بودن اشاره می‌کند و تفکر در پدیده سکونت و مسکن را امری ضروری می‌داند و می‌گوید تنها زمانی سکونت تحقق خواهد یافت که ساختن و تفکر کنار هم قرار گیرند و بخشی از سکونت شوند (هایدگر، ۱۳۸۱، ص ۲۴). او مقیم بودن و حضور داشتن در جایی را متفاوت از سکونت داشتن در آن دانسته و تاکید می‌کند که در هر مسکنی، سکونت‌گزیدن روی نمی‌دهد. بنابراین سکونت، کیفیتی است که انسان تنها از طریق ساختن به آن دست می‌یابد ولی نه هر ساختنی و نه هر حضوری. او بر همین اساس از دو گونه حضور در فضا یاد می‌کند: اقامت و سکونت. هر دوی این‌ها گرچه نوعی جای گرفتن در فضا هستند ولی هایدگر معتقد است که تفاوتی بنیادین بین آن‌ها وجود دارد. اقامت، زمانی اتفاق می‌افتد که انسان در فضاهای دیگری چون محل کار قرار دارد. خود او از مثال راننده کامیون در بزرگراه و یا سرمهندس در نیروگاه استفاده می‌کند. با این حال او مفهوم سکونت را به عنوان مفهومی عام برای هر نوع فضای مسکونی به کار نمی‌برد بلکه، نوع و کیفیت خاصی از سکونت را مدنظر دارد. او اشاره می‌کند که در این کمبود مسکن امروزی، برای خیلی‌ها داشتن یک فضای مسکونی آرامش‌بخش است، از نظر او ذات سکونت اینست، زندگی بر روی زمین و زیر آسمان، حفاظت از آن‌ها و دریافت رازشان و نه بهره‌کشی از آن‌ها با استفاده از تکنولوژی، یعنی امری که امروزه دارد اتفاق می‌افتد (هایدگر، ۱۳۸۱، ص ۱۵).

از دیدگاه گیفورد خانه‌ها منطبق بر فرهنگ‌ها بوده و انتظام فضائی آن‌ها، نشان‌دهنده روابط اجتماعی افراد ساکنش می‌باشد. در بررسی فرم خانه در هفتاد

و سه فرهنگ مختلف مشاهده گردید که میزان تقسیم‌بندی فضای داخلی خانه بستگی به میزان پیچیدگی اجتماعی-سیاسی در آن فرهنگ دارد. به گفته گیفورد: «کاشانه (خانه) مهمترین مکان در زندگی ماست. معمولاً کاشانه (خانه) مهمترین پناهگاه از تنش‌های مرتبط با کار، مدرسه یا زندگی روزمره است. شش مشخصه‌ی کاشانه عبارتند از: «پناهگاه، نظم، هویت، همبستگی و معنویت، محافظت از گرما و مناسب بودن فیزیکی. امکان دارد که مکانی برای سکونت داشت ولی در عین حال بدون کاشانه بود. یک فرد بی‌خانمان احتمالاً طی مراحل بی‌کاشانه می‌شود. در مرحله‌ی اول، حمایت خانواده از بین می‌رود و سپس دوستانش را از دست می‌دهد» (گیفورد، ۱۳۷۷، صص ۷۵-۷۲). شولتز معتقد است:

«خانه یکی از عینی‌ترین مراکز در دنیای شخصی بشر است. خانه به صورت مرکزی برای وجود بشر در می‌آید. یعنی محلی که کودک در آنجا یاد می‌گیرد و وجود خود را در دنیا می‌یابد و یعنی مکانی که بشر از آنجا راه می‌افتد و باز به آنجا باز می‌گردد» (شولتز، ۱۳۵۳، ص ۵۳).

شولتز در کتاب «معماری: معنا و مکان» بیان می‌کند:

«محیط تنها در صورتی به محیط اجتماعی با معنایی مبدل می‌شود که امکاناتی غنی در تعیین هویت به ما ارزانی دارد. این وظیفه معمار است که به فضاها فرمی بدهد که با آن، آن‌ها محتوای لازم را دارا شوند برای نمونه این معمار است که خانه را به گونه‌ای که امنیت و آرامش را فراهم آورد، طراحی می‌کند» (شولتز، ۱۳۸۲، ص ۵۳).

کوپر خانه را همچون نمادی از خود می‌داند. به اعتقاد او خانه بازتابی است از اینکه انسان خود را چگونه می‌بیند. به اعتقاد او خانه دو جزء بسیار متفاوت دارد. فضاهای داخلی که متشکل از فضای محصور درونی و خصوصی است و صورت خارجی که فضای باز و بیرونی و عمومی رادر بر می‌گیرد. در

جدول ۲. مقایسه بین آرا و عقاید اندیشمندان در مورد سکونت و مفهوم آن؛ مأخذ: نگارندگان.

واژگان کلیدی	مفاهیم بررسی شده	توضیحات
مسکن	اسم مکان بر وزن مفعل از ریشه «سکن»	به معنا و محل آرامش و سکون است.
	واژه های مرتبط	خانه، کاشانه، بیت، منزل، سرا، دار، مأوا.
	سکونت	سکونت؛ بیانگر برقراری پیوندی پرمعنا بین انسان و محیطی مفروض (تمام فعالیت های فردی، زیستی، اجتماعی و...) است.
	سکونتگاه	فراهم نمودن تمام خدمات و تسهیلات ضروری برای زیست فردی و اجتماعی از قبیل فرهنگ، آموزش، درمان و ... در یک مکان.
مفهوم سکونت در دیدگاه اندیشمندان	از منظر اسلام	مسکن اسلامی خود وسیله بوده، جهت رسیدن به کمال، و هدف محسوب نمی شود.
	راپاپورت	مسکن تنها یک ساختار نیست بلکه نهادی است که برای پاسخگویی به مجموعه ای پچیده از اهداف ایجاد می شود. و ساخت آن خود امری فرهنگی است، شکل و سازمان آن نیز، متأثر از فرهنگی است که خانه محصول آن است.
	هایدگر	سکنی گزیدن به معنای در آرامش قرار گرفتن است. یعنی در حوزه ی آزادی در آرامش درون، هر چیز را در سرشتش حفظ می کند. ویژگی بنیادین سکنی گزیدن که سکونت را در کل گستره اش اشاعه می دهد، نگهداری و محافظت است
	گیفورد	خانه ها منطبق بر فرهنگ ها بوده و انتظام فضائی آن ها، نشان دهنده روابط اجتماعی افراد ساکنش می باشد. در بررسی فرم خانه در هفتاد و سه فرهنگ مختلف مشاهده گردید که میزان تقسیم بندی فضای داخلی خانه بستگی به میزان پیچیدگی اجتماعی - سیاسی در آن فرهنگ دارد
	شولتز	خانه یکی از عینی ترین مراکز در دنیای شخصی بشر است. خانه به صورت مرکزی برای وجود بشر در می آید. یعنی محلی که کودک در آنجا یاد می گیرد و وجود خود را در دنیا می یابد و یعنی مکانی که بشر از آنجا راه می افتد و باز به آنجا باز می گردد
	کوپر	خانه بازتابی است از اینکه انسان خود را چگونه می بیند. کوپر خانه را همچون نمادی از خود می داند.

جدول ۳. روایات و یافته‌های مرتبط با شهرسازی و معماری مسکن و سکونتگاه و مکان یابی آن در فضاهای شهری؛ مأخذ: نگارندگان.

شماره حدیث	روایات	یافته‌ها	تدوین معیارهای مؤثر بر کالبد و معنای مسکن و مکان یابی آن (کلان معیارها)
۲۷۶۹	کسی که به اندازه یک وجب از جماعت مسلمانان دور شود خداوند ریسمان اسلام را از گردنش بیرون می‌آورد	وحدت و تمرکز با جامعه شهری و در جامعه بودن. امت واحده اسلامی همراه بودن با جماعت بودن.	مکان یابی مسکن در محله اسلامی.
۳۰۲۵	کسی که در بیابان سکوت کند خشن می‌شود.	توجه به مکان یابی سکونتگاه در شهر و روابط شهری.	
۴۹۲	خدایا گناه مرا ببخش و خانه‌ام را وسیع گردان.	توسعه فضاهای مسکونی در شهر.	
۱۲۸۹	سه چیز از نعمت‌های دنیاست. وسیله سواری که خوب راه برود، زن شایسته، خانه وسیع.	توسعه فضاهای مسکونی در شهر، حسن سلوک در حیطة خانواده و روابط همسایگی، توجه به ارتباطات شهری.	
۵۱۴	پروردگارا از همسایه بد در خانه ثابت به تو پناه می‌برم.	ملاطمت رفتار و روابط همسایگی بد.	
۹۷۳	شما را نسبت به همسایه سفارش می‌کنم.	رفتار نیک با همسایه و اهمیت فضاهای همسایگی.	تمرکز و وحدت در واحدهای همسایگی در محله (تمرکز معنایی و شکلی).
۱۲۹۸	همسایه خانه سزاوار به خانه همسایه است.	اهمیت حقوق همسایه (حق شفعه).	
۲۳۳۸	بنده‌ای که همسایه‌اش از شرش در امان نیست، داخل بهشت نمی‌شود.	حسن سلوک و بهبود رفتار مناسب اجتماعی در فضاهای شهری به خصوص در واحدهای همسایگی.	
۱۳۲۳	جماعت مایه رحمت و تفرقه مایه عذاب است.	وحدت با جامعه شهری و در جامعه بودن. همراه بودن با جماعت و اهمیت زندگی اجتماعی.	
۱۱۳۰	از زمین محافظت کنید زیرا مانند مادر شمانست.	عمران و آبادانی زمین و مراقبت و محافظت بهینه آن در کلیه فعالیت‌های مربوط به امور معماری و شهرسازی.	بهره‌گیری از طبیعت و پیوند با آن
۳۱۶۰	نگاه کردن به سیره بینایی را زیاد می‌کند.	اهمیت فضای سبز در سکونتگاه و در منظر و سیمای شهری.	
۱۷۶۰	شاخه درختی در راه عبور مردم که مردم را اذیت می‌کرد سپس مردی آن شاخه را دور کرد به همین دلیل وارد بهشت شد.	اجتناب از ضرر و زیان در فضاهای شهری و سکونتگاه. رفع موانع از مسیرهای عمومی.	
۱۸۰۹	بدترین جا برای نشستن، بازارها و در راه عبور و مرور مردم است.	اجتناب از سد معابر شهری و اذیت شهروندان بوسیله ساخت سکونتگاه.	رعایت قاعده لاضرر و لاضرار
۳۱۲۲	اذیت و آزار را از راه و مسیر مسلمانان صاف و هموار کن.	رعایت قاعده لاضرر و لاضرار در ساخت سکونتگاه و فضاهای شهری.	

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۰ پاییز ۹۴
No.40 Autumn 2015

۵۴

۲۲۵۸	برای هر چیزی زکاتی وجود دارد و زکات خانه (ساختن و آماده کردن) اتاق میهمان است.	اکرام مهمان در شهر. ترویج فرهنگ تکریم از مهمانان شهری و تهیه و تدبیر مکان اسکان آنها.	مسکن باید فرصت احقاق نیازهای معنوی و مادی مسلمان را فراهم نماید.
۷۱	دوست داشتنی ترین مکان های شهر نزد خدا مساجد و منقورترین مکان شهر نزد خدا بازارها هستند.	اهمیت دادن به اصل سلسله مراتب و درجات ارزشی. سیالیت از فضای معنوی به فضای مادی بوسیله نظام ارزش گذاری و دسته بندی برای فضاهای شهری	رعایت سلسله مراتب
۳۸	از سنگ حرام در به کاربردن در ساختمان دوری کنید زیرا این کار باعث ویرانی ساختمان است.	اهمیت طهارت مالی و عمران و آبادانی شهری از راه حلال.	
۱۳۰۱	پاکیزه کردن خانه بی نیازی را به دنبال دارد.	ساخت سکونتگاه در مکان طاهر و طیب.	نقش پاکی و طهارت در مکان- یابی مسکن
۲۰۳۴	خداوند جلیل و باشکوه گناهان قبلی و بعدی مردی را که شاخه تیغی را از مسیر راه مردم بردارد آمرزید.	سفارش به طهارت و پاکیزگی و اهمیت پاک کردن آلودگی از فضاهای زیستی و سکونتگاهی.	
۴۸۰	قبل از خرید خانه به دنبال همسایه خوب باشید.	ضرورت همسایه خوب و توجه به گزینش و دقت در روابط واحدهای همسایگی در فضاهای شهری جهت رسیدن به امنیت اجتماعی.	
۲۱۸۰	برکت همراه جماعت است.	فراهم نمودن بستر امنیت اجتماعی در سکونتگاه بوسیله اهمیت دادن به زندگی اجتماعی و همراهی با امت.	مفهوم امنیت در مکان یابی مسکن
۲۳۳۸	بنده ای که همسایه اش از شرش در امان نیست، داخل بهشت نمی شود.	ارتقاء و بهبود رفتار اجتماعی در فضاهای همسایگی.	
۲۷۶۹	کسی که به اندازه یک وجب از جماعت مسلمانان دور شود خداوند ریسمان اسلام را از گردنش بیرون می آورد.	توجه به، وحدت با جامعه شهری در مکان یابی سکونتگاه جهت رسیدن به امنیت اجتماعی.	
۱۳۵۰	مقدار همسایه بودن تا چهل خانه است.	میزان وسعت حریم همسایگی در فضاهای شهری. توجه به حریم خصوصی همسایگان در مکان یابی سکونتگاه.	حفظ و رعایت حریم در مسکن و مکان یابی آن
۲۲۷۲	حق همسایه آن است که اگر بیمار شود او را عبادت کنی و اگر بمیرد او را تشییع نمایی و اگر از تو پولی قرض خواست به او قرض بدهی و اگر اتفاق خوبی برای او رخ داد به او تبریک بگویی و اگر اتفاق بدی افتاد به او تسلیت بگویی، و خانه خود را بالاتر از خانه او نسازی تا باد بر آن ها مسدود شود.	احترام به حقوق شهروندی و توجه به حریم و ارتفاع مناسب ساختمان های شهری در فضاهای شهری و همساز با اقلیم. حقوق شرعی همسایه، عبادت، تشییع، قرض دادن، تبریک، تسلیت، عدم تفاخر، رعایت قاعده لاضرر و لاضرار در فضاهای شهری / اهمیت باد در مکان یابی سکونتگاه و فضاهای شهری.	

جدول ۴. تحلیل اصول و معیارهای مسکن مطلوب براساس آموزه های اسلامی؛ مأخذ: نگارندگان.

معیارهای ده گانه مؤثر بر کالبد و معنای مسکن و مکان یابی آن (کلان معیارها)	توضیحات معیارهای سکونتگاه مطلوب (خرد معیارها)
تمرکز و وحدت در توده مسکن و واحدهای همسایگی	<ul style="list-style-type: none"> - بافت فشرده و متراکم (تجمیع سکونتگاه و کاربر). - کاربرد الگوهای درونگرا (ایجاد مرکزیت و وحدت در مسکن بوسیله حیاط مرکزی). - وحدت کارکردی در کالبد مسکن. - بافت و شکل متمرکز. - هارمونی و وحدت بدنه ها و نماها با هندسه فضاهای حرکتی. - جهت گیری مشترک کالبدی. - تمرکز معنایی و شکلی (عدم ایجاد پراکندگی گونه ها). - خلق هندسه زیبا که تداعی سیر از کثرت و تنوع را به مرکزیت و وحدت تداوم می بخشد.
بهره گیری از طبیعت و پیوند با آن	<ul style="list-style-type: none"> - طراحی حوض آب در بنا. - طراحی فضاها و بدنه های سبز در بنا. - بهره گیری از نور طبیعی بوسیله رواق ها، بازشوها، مشبکها و .. - جهت گیری مناسب معابر و روزن ها برای بهره مندی از باد معتدل. - سودمندی از نور مناسب طبیعی جهت نمادپردازی برای هدایت کننده و زینت بخش فضاها. - تنوع در بافت.
قاعده لاضرر و لاضرار	<ul style="list-style-type: none"> - پرهیز از اشراف متقابل سکونتگاه ها با ایجاد سلسله مراتب و .. - پرهیز از هر گونه تحمل و خودنمایی و اشراف در نمای مسکن. - اجتناب از اذیت و مزاحمت های همجواری واحدهای همسایگی و فضاهای حرکتی. - مخفی بودن دستشویی و فاضلاب و ...
مکان انتخاب شده مسکن باید فرصت احقاق نیازهای معنوی و مادی را فراهم نماید	<ul style="list-style-type: none"> - طراحی فضاهای مناسب و زیبا برای عبادت و تکریم مهمان. - حسن همجواری. - تعلق مکانی. - ظرفیت عبادی سکونتگاه.
سلسله مراتب	<ul style="list-style-type: none"> - عرصه بندی فضاهای داخلی و تفکیک آنها از فضاهای خارجی. - انتظام فضایی دین مدار و شریعت محور بوسیله سلسله مراتب. - محوربندی و ارزش گذاری فضاها بوسیله سلسله مراتب.
پاکی و طهارت	<ul style="list-style-type: none"> - اجتناب از آلودگی ها با تنظیم ارتفاع و جهت معابر. - حضور آب در بنا به عنوان مظهر پاکی. - مخفی بودن سرویس ها و فاضلاب و آبریزگاه ها و ...
حریم	<ul style="list-style-type: none"> - رعایت حریم بوسیله درون گرایی و سلسله مراتب و عرصه بندی فضاهای داخلی و خارجی و سازماندهی منطقی آن ها.
امنیت	<ul style="list-style-type: none"> - عدم اختلاط فضاهای عمومی - خصوصی. - حریم کالبدی معنایی. - فراهم نمودن آرامش و امنیت (فرهنگی - اجتماعی - سیاسی و ..) با مکان یابی مسکن در اماکن اسلامی.

جدول ۵. نتایج حاصل از بکارگیری معیارهای مؤثر در معنا و کالبد مسکن براساس احادیث پیامبر(ص).

نتایج روانی-اجتماعی بر ساکنین

- تقویت و ارتقاء سطح آداب جمعی و آیین همسایگی و عدم تمایل به فرد گرایی.
- حفظ حرمت خانواده.
- روابط بالا با همسایه و عدم گسیختگی روابط اجتماعی.
- افزایش سلامت روحی و کاهش میزان افسردگی.
- افزایش مسئولیت پذیری اجتماعی.
- مدیریت اخلاق مدار و جامعه اخلاق محور.
- قانون گرایی و محوریت قوانین عقل و شرع.

نتایج ساختاری-کالبدی بر جامعه شهری

- جلوگیری از بی مرکزی و واگرایی بافت شهری.
- نمود مشخص از کلیت شهر و سکونتگاه (ارتقاء و بهبود شناخت از کل شهر).
- تقویت صفت خوانایی در شهر، محله و سکونتگاه.
- توسعه شهر بر مبنای عدالت (گرایش به عدالت و عدالت خواهی در طرح های توسعه شهری).

نتایج آموزشی بر جامعه دانشگاهی

- ارتقاء سطح تعلیم آموزه های اسلامی برای بکارگیری در سطوح شهری.
- تقویت رشته های معماری و شهرسازی اسلامی در دانشگاه ها.
- بکارگیری این اصول باعث می شود که درک صحیحی از کاربرد و کارکرد مفاهیم اسلامی در حیطه معماری و شهرسازی داشته باشیم.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۰ پاییز ۹۴
No.40 Autumn 2015

■ ۵۷ ■

با مطالعه و بررسی احادیث فوق از رسول خدا (ص) در کتاب نهج الفصاحه می توان براساس (جدول ۴) به ده معیار اساسی به عنوان معیارهای مؤثر بر کالبد و معنای مسکن و مکان یابی آن (کلان معیارها) به همراه معیارهای سکونتگاه مطلوب (خرد معیارها) اشاره نمود.

منابع و ماخذ

اخوت، هانیه (۱۳۹۰) بازشناسی مؤلفه های هویتی مسکن سنتی بر اساس آیات قرآن و روایات. دوفصلنامه تخصصی پژوهش های میان رشته ای قرآن کریم، سال سوم، شماره دوم، زمستان ۱۳۹۰، صص ۶۸-۸۶.

آصفی، محمدمهدی (۱۳۸۵) آرامش در آئینه وحی. مترجم علیرضا سروش و محمدحسین سرانجام، مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، تهران و قم.

این رابطه می نویسد:
«خانه ممکن است به دو صورت دیده شود: اولی تجلی آشکاری از خود که در این حالت پیام های روانی از خود به سوی نماد عینی خود جاری می شوند و دوم به صورت کشف و شهود ماهیت خود که در این حالت پیام ها از نماد عینی به جانب خود باز می گردد» (کوپر، ۱۳۷۹، ص ۵۹).

از مجموع نظرات فوق چنین استنباط می شود که چون فضای معماری فرهنگ پذیر بوده است و فرهنگ نیز بر معماری تأثیرگذار است لایه اول وحدت بخش معماری خانه ناشی از فرهنگ اسلامی به عنوان فرهنگ حاکم است.

نتیجه گیری و جمع بندی

در این مقاله به ۲۵ حدیث از رسول خدا (ص) در کتاب نهج الفصاحه که مرتبط با شهر و سکونتگاه می باشد، اشاره می شود.

- بابایی، احمدعلی (۱۳۸۲) برگزیده تفسیر نمونه، ج ۳، دارالکتب الاسلامیه، تهران.
- بمانیان، محمدرضا (۱۳۹۱) تبیین اصول طراحی مسکن از دیدگاه قرآن کریم. صندوق حمایت از پژوهشگران.
- بورکھت، تیتوس (۱۳۷۶) هنر مقدس، مبانی هنر اسلامی. ترجمه جلالی ستاری، انتشارات سروش، تهران.
- پورمند، حسن علی؛ ریخته‌گران، محمدرضا (۱۳۸۵) حقیقت مکان و فضای معماری. دو فصلنامه مطالعات هنر اسلامی، شماره ۴.
- حسینی همدانی، سید محمدحسین (۱۴۰۴ق)، انوار درخشان، ج ۱۳، کتابفروشی لطفی، تهران.
- حمید ماجدی، الهام منصوری، آذین حاجی احمدی (۱۳۹۰) بازتعریف فضای شهری (مطالعه موردی: محور ولیعصر حد فاصل میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر)، نشریه مدیریت شهری، مرکز مطالعات و برنامه ریزی سازمان شهرداریها و دهیاریهای وزارت کشور، شماره ۲۷.
- حمیدرضا صارمی، مسعود صارمی (۱۳۹۰) بررسی و تحلیل عوامل موثر در تجلی شهر امن از دیدگاه اسلام، نشریه مدیریت شهری، مرکز مطالعات و برنامه ریزی سازمان شهرداریها و دهیاریهای وزارت کشور، شماره ۲۷.
- دریا نصرت پور، سعید خاقانی، ودیبه ملاصالحی (۱۳۹۴) بررسی تطبیقی معماری اماکن مذهبی و شهرسازی دوره بیزانس در ترکیه با دوره سلجوقی در ایران، نشریه مدیریت شهری، شماره ۳۹، تابستان ۱۳۹۴.
- رسول ربانی خوراسگانی، حمیدرضا وارثی، محسن اخوان مهدوی (۱۳۹۰) بررسی نقش و جایگاه سواد اطلاعاتی بر مشارکت الکترونیکی شهروندان در مدیریت شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان)، نشریه مدیریت شهری، مرکز مطالعات و برنامه ریزی سازمان شهرداریها و دهیاریهای وزارت کشور، شماره ۲۷.
- رکسانا عبدالهی، بهناز امین زاده، آزاده شاهچراغی، ایرج اعتصام (۱۳۹۴) تدوین مؤلفه های شفابخشی منظر در باغ های ایرانی و کاربرد آن در طراحی فضاهای باز شهری، نشریه مدیریت شهری، شماره ۳۹، تابستان ۱۳۹۴.
- زهرا عباسی، فرح حبیب، سید مصطفی مختاباد امری (۱۳۹۴) تدوین اصول و معیارهای ادراک فضایی در معماری بازارهای سنتی ایران، نشریه مدیریت شهری، شماره ۳۹، تابستان ۱۳۹۴.
- ساسان صالحی میلانی، مریم محمدی (۱۳۹۰) تدوین شاخص های سیاست گذاری با هدف تحقق پایداری فرهنگی؛ مورد پژوهی: منطقه کلانشهری تهران، نشریه مدیریت شهری، مرکز مطالعات و برنامه ریزی سازمان شهرداریها و دهیاریهای وزارت کشور، شماره ۲۷.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۳۷) لغت نامه. چاپ سروش، تهران.
- رپاپورت، ایموس (۱۳۸۲) خاستگاه های فرهنگ معماری. مترجم صدف آل رسول، افراد بانک، فصلنامه فرهنگستان هنر.
- ستاری ساریانقلی، حسن (۱۳۹۰) سطح بندی شهر در کلام پیامبر اسلام (ص)، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، سال اول، شماره سوم، ص ۴۷ تا ۵۵. شولتز، کریستیان نوربرک (۱۳۵۳) هستی، فضا و معماری. انتشارات کتاب فروشی تهران، تهران.
- شولتز، کریستیان نوربرک (۱۳۸۲) معماری، معنا و مکان. انتشارات کتاب فروشی تهران، تهران.
- طیب، سید عبدالحسین (۱۳۷۸) اطیب البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱۰، انتشارات اسلام، تهران.
- علی آبادی، محمد (۱۳۸۴) خانه های دل؛ (بحثی در تبیین بعضی از اصول ساختاری از دیدگاه تفکر اسلامی). اسوه، شماره اول، تهران.
- قرآن کریم، (۱۳۸۷) مؤسسه الهادی، مرکز چاپ و نشر قرآن کریم.
- کوپر، کلیر (۱۳۷۹) خانه همچون نمادی از خود، کتاب مبانی فلسفی و روان شناختی اداراک فضا.

ترجمه آرامش ارباب جلفایی، تهران: نشر خاک، گیفورد، رابرت (۱۳۷۷) روان‌شناسی محیط‌های مسکونی. مترجم وحید قبادیان، معماری و فرهنگ، شماره ۲ و ۳.

منوری، مسعود، سحر طبیبیان، (۱۳۸۵) تعیین عوامل زیست محیطی در مکان‌یابی شهرهای جدید در ایران، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، سال هشتم، شماره سوم، (پیاپی ۳۰)، ص ۱ تا ۹. نصر، سیدحسن (۱۳۸۴) مسلمان امروزی و دگرگونی معماری محیط شهری اسلامی. فصلنامه آبادی، شماره ۴۸.

نقی‌زاده، محمد (۱۳۹۲) تأملاتی در مبادی شهر اسلامی، فصلنامه کتاب ماه هنر، سال چهارم، شماره صد و هفتاد و هشت، ص ۴ تا ۱۵.

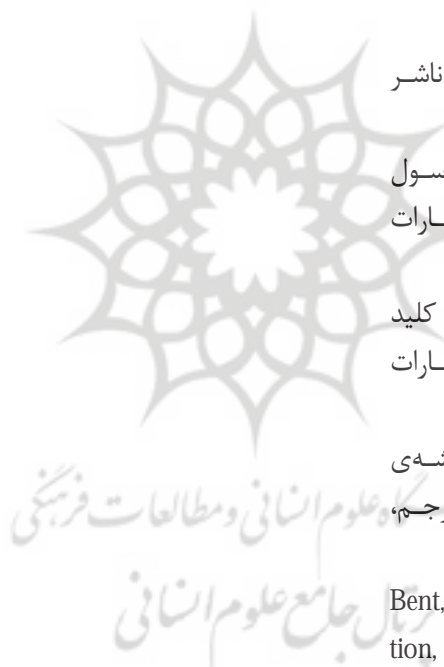
نهج البلاغه، ترجمه دشتی، محمد. (۱۳۷۹) ناشر مشهور، قم.

نهج الفصاحه، (۱۳۶۴) ترجمه و شرح عبدالرسول پیمانی و محمد امین شریعتی، اصفهان، انتشارات خاتم الانبیاء (ص).

هاشمی رفسنجانی، اکبر (۱۳۸۴) فرهنگ قرآن کلید راهیابی به موضوعات و مفاهیم قرآن کریم. انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

هایدگر، مارتین (۱۳۸۱) شعر، زبان و اندیشه‌ی رهایی، (انسان شاعرانه سکنی می‌کند). مترجم، عباس منوچهری، انتشارات مولی، تهران.

Bent, f (1963), the ideology of Islamic foundation, international journal of comparative sociology, no.4

گروه پژوهشی
مطالعات فرهنگی
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management

شماره ۴۰ پاییز ۹۴
No.40 Autumn 2015

■ ۶۰ ■

